
iz hrvatske (staro)kajkavske baštine

Izvorni znanstveni rad

UDK 821.163.42'282-5 : 7.034 I.Mulih (497.5)

Primljeno 2021-09-03

Prihvaćeno za tisak 2021-10-15

PRODEŠTVA IVANA MULIHA – PROPOVIJEDI SKROMNOG ORNATUSA

Franjo Pajur, Zagreb / Eisenstadt (Austrija)

Sažetak

Prodeštva patra Ivana Muliha, črnomeljskog Hrvata, isusovačkog redovnika i nakon ukinuća reda „slavne zagrebačke biskupije mašnika i zasad mišionara apoštolskog“, izdana su koncem 18. stoljeća u dva dijela. U navedenim propovijedima Ivan Mulih većinom izostavlja najtipičnije barokne figure poput raznovrsnih gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih) i alegorije te se iz ove činjenice može zaključiti, da su barokni stilski postupci uistinu samo „oaze esteticizma“ u njegovu djelu odnosno da je barok u njemu doista samo „rubna pojava“. Isto tako, Mulihovali pelde su atipični exempli, jer ne odgovaraju Quintilijanovoj odredbi: „res gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id quod intenderis commemoratio“, tj. sadrže vanjski izvor sadržaja (Biblija), utilitarnu funkciju (pouka, koncizno izražena u biblijskoj sentenciji) ali ne i literarnu formu (commemoratio, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik“), te na taj način odudaraju od tipičnih baroknih exempla. Naime, upravo je književna kvaliteta barokne propovijedi odnosno njen barokni stil proizlazio velikim dijelom iz obilja i koloritne raskoši njenih exempla. Prodeštva patra Muliha, međutim, reduciraju ovo obilje i koloritnu raskoš na prepričavanje primjera iz Sv. pisma (češće) i zbirki primjera (rjeđe), koji s retoričkog stajališta odgovaraju onom applicatio (prispodoba), no s književnoumjetničkog aspekta nezanimljivi su. Zlatno doba kajkavske barokne propovjedne književnosti započeto u drugoj polovici 17. stoljeća djelima isusovca Jurja Habelića („Zerczalo Marianzko“, 1662. i „Pervi otcza nassega Adama greh“, 1674.) svoju je kulminaciju doseglo u prvoj polovici 18. stoljeća „Hranom duhovnom“, opsežnim petosveščanim djelom kapucina Štefana Zagrepca (građanskim imenom Matija Marković) i Ivan se Mulih javlja tek kao blijeđi odjek tih „zlatnih baroknih vremena“, prije svega zbog odsuća bogata baroknog ornatusa u njegovim propovijedima. Ono što ga na neki način eskulpira dvije su objektivne okolnosti: ukinuće isusovačkog reda (1773.), kao glavnog nositelja crkvenog baroka te neizvjestan osobni status tog bivšeg isusovca.

Ključne riječi: Mulih; barokna propovjedna književnost

Pater Joannes B. Mulich (1736.-1798.), „Croata Csernomelensis“¹, „absolutus theologus“, i „capellanus“, redovnik S. I. i na koncu (nakon ukinuća reda, godine 1773.) „slavne zagrebačke biskupije mašnik i zasad mišionar apoštolski“², izdao je na zalazu *galantnog*³ 18. stoljeća svoja *Prodeštva* u dva dijela: *Prodeštva kratka i gotova za vse protuletne dobe nedelje od perve korizmene do trojachke* (Zagreb, 1782) i *Prodeštva kratka i gotova za vse letne dobe nedelje od perve po trojakih do angelszke II* (Zagreb 1784)⁴. Djela su tiskana unatoč preprekama kao što su „*vnogi posli i slovo-tiskavca (Ivana Thomassa pl. od Trattnerov) vnoge neprilike*“ i namijenjena onome kojeg autor naziva „*dobrovoljen čtavec i pravičen istine ljubitelj*“ a koji ih „*odhitil ne bude, znajući da poslušajući muder, mudreši bude*“.

Zlatno doba kajkavske barokne propovjedne književnosti započeto u drugoj polovici XVII. stoljeća djelima isusovca Jurja Habelića („*Zerczalo Marianzko*“, 1662. i „*Pervi otca nassega Adama greh*“, 1674.) svoju je kulminaciju doseglo u prvoj polovici XVIII. stoljeća „*Hranom duhovnom*“, opsežnim petosveščanim djelom kapucina Štefana Zagrepca (građanskim imenom Matije Markovića) i Ivan se Muliha javlja tek kao blijeđi odjek tih „zlatnih baroknih vremena“. Zasigurno ne zato što bi pretpostavljao „*da su njegovi slušaoci i čitaoci jako naivni i prostodušni*“ ili zato što bi bio „*strogi moralista, zamračena, pesimistična pogleda*“, kako drži Georgijević⁵, nego prije svega zbog odsuća tipičnog baroknog *procédéa*, posebice bogata baroknog *ornatusa* u njegovim dvosveščanim *Prodeštva*ima.

Još je u antičkim retoričkim teorijama „ukrašenost“ bila *conditio sine qua non* svakog jezika, koji je pretendirao biti umjetnički („*Govornika, međutim, preporučuju vješto i umjetnički upotrijebljeni stilski ukrasi i, dok on u svemu drugom priželjkuje samo kritiku stručnjaka, ovdje traži naklonost naroda i bori se za nju ne*

¹ Usp. Predragović, Josip: *Hrvatski novaci u Trenčinu*, Vrela i prinosi 5, Sarajevo 1935., str. 161. Da je Muliha upisan kao Hrvat, samo zato što je Černomelj pripadao zagrebačkoj biskupiji, kako tvrde Dukat (Dukat, Vladoje: *Sladki naš kaj*, Zagreb 1944., str. 193: „*U imeniku novaka objelodanjenom u pomenutom članku zapisan je kao 'Croata Csernomelensis' valjada s razloga što je Černomelj nekad pripadao zagrebačkoj biskupiji*“) i Georgijević (Georgijević, Krešimir: *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb, 1969., str. 278: „*U to vrijeme Černomelj je potpadao pod zagrebačku biskupiju, pa je i Muliha, Slovenac, upisan u suvremenim zapisima kao 'Croata Csernomelensis'*“), najzornije demantira citat iz Predgovora njegovih *Prodeštava I*: „...*ar sudil jesem, da bolje bude, ako m i H o r v a t i* (spac. F. P.) ...“.

² Muliha, Ivan: *Prodeštva kratka i gotova ... od perve korizmene do trojačke*, Zagreb, 1782., na-slovnica.

³ Usp. Matasović, Josip: *Iz galantnog stoljeća*, Zagreb, 1921.

⁴ U Georgijevićevoj knjizi (Georgijević, *Hrvatska...*, s. 278) zapisane su godine izdanja 1792. i 1794. Inače se samo u Kukuljevićevoj *Bibliografiji* razlikuju godine tiskanja od uobičajenih 1782. i 1784. – Kukuljević naime navodi godine 1782. i 1794.

⁵ Georgijević, *Hrvatska*, s. 278.

samo snažnim nego i blistavim [spac. F.P.] oružjem“⁶, te se stoga razvilo cijelo jedno učenje o ukrasu (*ornatus*), koje je pripadalo planu izraza (λέξις, *elutio*) i sadržavalo tri komponente: 1) *perspicuitas dicendi*, tj. opću razumljivost, koja je trebala proizaći iz izbora i poretka riječi u govoru 2) *ornatus*, tj. ukrašenost govora i 3) *aptum dicendi genus*, tj. temi primjeren stil. Tomu sljedimice, odnosio se nauk o *ornatusu* kako na formu, tako i na sadržaj izraza, te su se razlikovale *figure riječi* (*figurae verborum*) i *figure misli* (*figurae mentis vel sensus vel sententiarum*)⁷. Ovo učenje o tropima i figurama koje je, metaforički rečeno, „posuđivalo kosturu govora meso i krv, dajući mu životni izgled“⁸, predležalo je jezično-stilskoj obradi baroknih propovijedi.

Ivan Muliha, međutim, većinom izostavlja najtipičnije barokne figure poput raznovrsnih gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih) i alegorije, i čini se, kako se iz ove činjenice može zaključiti, da su barokni stilski postupci uistinu samo „oaze esteticizma“ u njegovu djelu odnosno da je barok u njemu doista samo „rubna pojava“⁹ i stoga je dvojbeno Dukatova tvrdnja o njegovim „kićenim baroknim slogom (spac. F. P.) napisanim ‘Prodeštavima’“¹⁰. Ako su, naime, za barokni *ornatus* najtipičnija: 1) gomilanja, kako *cumulatio*, tako i *amplificatio* 2) alegoričnost, s uključivom simboličnošću, 3) antitetičnost, kako horizontalna, tako i vertikalna, te amblematičnost – onda je Mulihaovo djelo jamačno najmanje barokno. Tek prigodice, što će reći rijetko, Muliha figurama kontrastnog ili nekontrastnog gomilanja daje naslutiti barokni *ornatus*.

Tako primjerice u ulomku iz *Prodeštva od zveršenja naložene pokore* u kojem kontrastira „ovaj“ i „drugi“ svijet.

Ni li laglje denes se prati i kupati vu vodi, nego zutra vu ognju? Ni li laglje denes z jednem novcom duga splatiti, neg zutra jezero rajnčki brojiti? Ni li laglje denes po

⁶ Kvintilijan, Marko Fabije: *Obrazovanje govornika* (prij. Petar Pejčinović), Sarajevo 1984., str. 231 odnosno „*Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse qui dicit, et in ceteris iudicium doctorum, in hoc vero etiam popularem laudem petit, nec fortibus modo sed etiam f u l g e n t i b u s* (spac. F.P.): *armis proeliatur*“ – Quintiliani, *Institutio oratoria* VIII, 3.

⁷ Quintiliani, *Inst. or.* IX, 1, 17.

⁸ „... die dem Knochengestüt der Rede Fleisch und Blut verliehen und ihr ein lebendiges Ansehen geben“ - Dyck, Joachim: *Ticht-Kunst Deutsche Barockpoetik und retorische Tradition*, Bad Homburg vor der Höhe-Berlin-Zürich, 1966, s. 77; Dyck ovdje parafrazira metaforičnu odredbu *ornatusa* iz djela: Granatensis, Ludovicus: *Ecclesiastica Rhetorica*, lib. VI, cap. XI, p. 520.

⁹ Kravar, Zoran: *Nakon godine MDC*, Dubrovnik, 1993., s. 59.

¹⁰ Dukat, Vladoje: *Sladki naš kaj* Zagreb 1944., s. 193; ovo ponavlja i Vanino (Vanino, Miroslav: *Isusovci i hrvatski narod III* Zagreb, 2005., s. 479-482).

*mostu vu nebesko kraljestvo putovati, nego zutra po morju razcvertoga olova i smole plavati?*¹¹

Ili, paralelno kontrastno gomilanje veselja blaženih, s jedne strane, a muka prokletih duša na Sudnjem danu, s druge strane:

Vi pako pobožne i pravične duše veselite se i radujte, ar vi vu vremenu občinskoga tela gore vstajanja vesele budete pristupile k telu vašemu govoreče: furge amica mea et veni; vstani prijateljica moja, vstani drago telo moje iz smerdlivoga ovoga groba ter hodi z menom da primeš koronu blaženstva vekivečnoga koje ti je pripravljeno od početka sveta. Vstani ter hodi z menom, da primeš stran plače i veselja vekivečnoga, kak god imaš stran zaslužjenja, ar ti drago telo z tvojem trapljenjem, z tvojum pokornum, z tvojum molitvum, z tvojem postom, i z ostalem pobožnem keršćanskem življenjem meni pomoglo jesi dojt i vu veselje blaženstva vekivečnoga. ...

Kak razlučeno i strašno zestajanje bude duše proklete z svojem telom, gdo od straha premisliti bude mogel? Nut! Dojde duša prokleta k telu svojemu, od ognja peklenskoga bolje od vsakoga razbelenoga železa ražarjena, ter reče: „Ti jesi ono proketo telo koje ja tak slepo ljubila jesem, da zarad tebe Boga jedinoga, cilja mojega, pogubila jesem? Proklete zaljubljene oči i malana lica koje vnoge grešno oslepila jeste, proklet masten i razvuzdan jezik koj vnoge na greh genul i nagovoril jesi! Proklete ruke koje srametno posegale i krivično blago spravljale jeste! Proklete noge koje vu grešne prilike i med grešne pajdaše me jeste nosile“. Prokleta vuha koja bližnjega ogovore i sramotne nečiste popeke od vsakoga meda slajše poslušala jeste. Proklete hiže i gospodari, koji muške tance držeč, mene i vno gem drugem dali jesun priliku greha i prokletstva vekivečnoga.¹²

Ili, iz ulomka u kojem nalazimo grauirano nekontrastno gomilanje (*amplificatio*) o priprava za pojedine poslove (orač – pisar – provizor):

„Da nijeden posel ne valja prez priprave, toga vi svedoki jeste kk-moji! Ar ni li istina, da dober težak gospodar, pervo neg ide na polje orati, pluga svojega ogleda, da mu kaj ne fali? I tak drugi mešter orudelje svoje? Ni li istina da pisar pervo nego počne lista kojemu velikomu Gdinu pisati, popravi si pero, i pripravi dobroga papira da vu pismu ne pofali. Ni li istina da provizor, kašnar kada k računu se pripravlja vsa pisma, i cedula marljivo pregledava, i računa, ter si zapisuje, da vu čemu ne zaostane?

koje završava poukom o usporedbi rečenog s pripravom za ispovijed tzv. gomilanje s konkluzijskom shemom:

Ovak jednakom načinom, kada mi Bogu računa davati i k spovede se pripravljamo, potrebna nam je dobra priprava, da pred Bogom vu čemu ne zaostanemo, ali kojega

¹¹ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, s. 77-78.

¹² Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, s. 142-144.

smertnoga greha po lenosti ne ostavimo¹³.

Ili, isto tako nekontrastno gomilanje (*cumulatio*) o odnosu „svjetovnih“ i „vjerničkih“ obveza:

Ako svetcke posle obnašajuć z kervavim potom potili se budemo; ako vse Turke i druge neprijatelje obladamo i na nikaj spravimo; ako sva trštva povekšamo, penezne komore samemi zlatemi dukati napunimo; ako vse škrinje i hambare žitkom nasipljemo...

koje Muliha završava poukom u formi antitetičke konkluzijske sheme:

*... i ne znam kaj za svetcku občinu včinimo, ter ako Boga stvoritelja se ne bojimo, njegove zapovedi ne obderžavamo, njemu ne služimo, nit kaj vrednoga dike nebeske, nit cilju našemu, na kojega stvorjeni jesmo, zadosta včinimo.*¹⁴

Ili, paralelno nekontrastno gomilanje po načelu *similitudo* u peldi o zvero-lovcu:

*Nut zvero-lovcu ni dosta da zver najde, da ga vu mrežu natira, nego se tersi da ga vubije, ter ne samo jedno, nego vse koje god vu mreži ima. Ovak jednakem načinom mi, kada na spoved idemo, ne moramo biti s tem zadovoljni, da zverinu odurnih grehov naših znašli, na broj i pamet spravili i nje pred spovednikom valovali jesmo, nego moramo se skerbeti ne samo jednoga, nego vse, s kojemi god dobroga Boga zbantovali jesmo, z vudarcem dobroga požalovanja vumoriti.*¹⁵

Ili, rabeći isto stilsko sredstvo u usporedbi bolesti i grijeha:

*Da bi vračitelj betežniku rekel da vse prez velikoga i očevistoga čuda Božanskoga nikak zvrčiti ne more, ne bili takov betežnik Gdinu Bogu verno se preporučal? Njegovu Božansku vsa mogućnost na pomoč nazival? Bi stanovito. Anda i mi znajuči da duša naša z smrtnem grehom ranjena i betežna prez osebuje Božje pomoči ne more se vredno požalovati i tak zvrčiti da bi bila zdrava i čista pred licem Božjem postala, moramo se z pomočjum Božjom za dobroj pravo požalovanje skerbeti, ar prez toga ves naš posel je prez hasne.*¹⁶

Ili, također nekontrastno gomilanje raznih sudjelovatelja u javnom životu i njihovih grijehova, a kao pouka koja je proizašla iz *pelde* o dječaku koji je zgriješio:

Ovo naj si dobro zapamete krivični tutori, tergovci, kerčmari i mesari koji ali krivičnu vagu i meru derže, ali vu vino vodu mešaju.

Naj si zapamete oni meštri koji kaj staroga i pokvarenoga pod dobru stvar prodali, ali kaj tuđega zaderžali jesu.

Naj zapamete tklaci i mlinari koji zverhu navadne merice od vsakoga saklja stran za se obračaju.

¹³ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, str. 4.

¹⁴ Muliha, Ivan: *Prodeštva* II, str. 9.

¹⁵ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, str. 31.

¹⁶ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, str. 34.

Naj zapamete krivični sudci, prokurator i oni krivični svedoci koji k krivomu sudu pripomogli i bližnjega na kvar spravili jesu.

*Naj zapamete oni koji na vse strane se zadužuju već nego platiti moreju govoreći: plemenite i purgarske kervi jesem, moram poleg poglavitoga stališa živeti i kajti ja tuliko ne zmorem, naj mi drugi posuđuju, vre platim kada vumrem.*¹⁷

Ili, kada umjesto opsežnih baroknih gomilanja rabi kratka nekontrastna nabranja nanizana po raznim načelima (poliptotonskim itd.): „*Ne hodi on z vami po gorah i lozah, po polju i vinogradih, po hižah i kerčmah*“, odnosno „*Gdin Bog je Gospon Gospode, Kralj Kraljev, Poglavar poglavarov*“, odnosno „*Stal bude onde brat z bratom, otec z sinom, mati z čerjum, žena z mužom, kralj s podložnikom, gospon z slugum, redovnik z redovnikom, spovednik z pokornikom*“.

Ili, usporedbom božjeg djela stvaranja svijeta sa složenim urarskim djelom, čime podjedno rabi i tipični barokni simbol – sat.

*Kada stvoril je Gdin Bog vse stvari zarad človeka, stvoril je nje zaradi sebe, kajti diku i poštenje svoje za konec i namerek je imal; ne drugač nego kakti god vurodelavec (to jest vurmohar) zevsem delom svojem simo jedino meri, da tak mudro na kolcah zubeke zreže i nje med sobom naravna i složi, da kad vurni kotač isteče, počne vura biti i povedati kuliko je vur. Ovak jednakem načinom kada Gdin Bog Nebo i Zemlju i ostale stvari koje med Nebom i Zemljom jesu, kakti jednu vuru tak čudovitum različenostjum, mudrostjum i vsemogućnostjum stvoril i naredil, je ciljal da je jezik človečanski kada videl i spazil bude da vsa ova zarad njega jesu stvorjena, počne zvoniti i njega kakti stvoritelja hvaliti, poštuovati i diku njegovu vsemu svetu nazvečati.*¹⁸

Metafore, baš kao i njegovi barokni prethodnici, koristi vrlo rijetko, tako npr. samo „*Mi pako červi, prah i blato zemlje*“ – za ljude.

Izraz Mulihovih *Prodeštava* je štedljiv i oprezan, bez pretjerane, tipične barokne kićenosti, kako se barokna umjetnost u svojim počecima (što će reći od pojave djela „*Cicerone*“ Jacoba Burckhardta iz godine 1855.¹⁹) označavala, naime, pejorativnim atributima kao što su: „prekomjerno kićen“ (*schwulst*), „bombastičan“ (*bombast*), „bizaran“ (*bizzar*) i „ekstravagantan“ (*extravagant*).

Mulihova je uobičajena kompozicijska shema *prodeštva*:

ZAVJETEK – IZREKA – RAZDELENJE – STRAN PERVA – STRAN DRUGA – (STRAN TRETJA) – DOKONČANJE (GOVORENJA).

¹⁷ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, str. 110-111.

¹⁸ Muliha, Ivan: *Prodeštva* II, str. 7-8.

¹⁹ Burckhardt, Jacob: *Cicerone. Eine Einleitung zum Genuß der Kunstwerke Italiens* (Wien 1855), Leipzig, 91938.

Rečeno će najbolje ilustrirati kratka raščlamba jednog od njegovih *prodeštava*, kao što je npr. *Prodeštvo od zle pelde*²⁰:

E x o r d i u m (προοίμιον) počinje, kao što je u naslovnoj perikopi, *initiumu* (*Exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. Izidući Jezuš iz kotarov Tirusa, došel je po Sidonu k morju Galilaenakomu vu sredinu kotarov Dekapolisa* – Mar. 7, 31), i najavljeno, primjerom iz evanđelja sv. Marka o Kristovu ozdravljenju opsjednute kćeri neke poganke (rodom Sirofeničanke) u tirkoskom kraju te Teofilovim tumačenjem kako se Krist nikad nije dugo zadržavao u poganskom tirkoskom kraju, jer nije želio dati Židovima povoda da ga optuže za sablazan miješanja s tirkoskim paganima: „ne daret occasionem Judeais didaeis quod praevaricaretur legem, gentibus se miscens, da bi nespačil židove i nim nedal priliku govoriti od sebe, da naredbe i zapovedi zakona za nikaj ne derži i prestupljuje, mešajući se z Tirianci poganini“. U direktnom obraćanju čitatelju/slušatelju (*Dragi k.k. moji!*) navode se riječi sv. Augustina da „*vsaki čin Kristuša je naš navuk i opominanje*“ a onda je, slijedom toga, i navedeno nama, ljudima upućeno kao primjer, da „*bližnega našega nit vu govorenju, nit vu deržanju, nit vu življenju ne spačimo*“. Potom slijedi izreka: „*I zato kakti god od spačke sinov Helia redovnika staroga zakona, rekel je Duh sveti: da erat peccatum puerorum grande nimis coram Dñi*²¹. *Bil je greh dečakov zevsema velik pred Gosponom, ar stegavali jesu ljudi od aldova Gosponovoga. Ovak jednakem načinom od vsake naše spačke reči se more da je grande peccatum, peccatum grande nimis Coram Dño, velik i zevsema oduren greh pred Gdinom Bogom*“. Na koncu je razdjeljenje knjige: „*Je velik pervič ar največ škodi občini kerščanskoj. Je velik drugoč ar najteže se opradža. Je velik tretič ar najstrašneše se kaštiguje. Ovo doklam ja vu trih stranah pokažem, prosim pažljivo i dobrovoljno poslušanje*“. O tri značajke *exordiuma*, koje bi slušateljstvo imale učiniti: *attentum* (pozornim), *benevolum* (dobrohotnim) i *docilem* (sklonim pouci), jedva da bi ovdje moglo biti riječi. Tek bi ukazivanje u zadnjoj rečenici („*Ovo doklam ja vu trih stranah pokažem, prosim pažljivo i dobrovoljno poslušanje*“) moglo, eventualno, publiku učiniti pozornom a što se u teoriji inače naziva neumjetničko sredstvo nagovora publike. Sa strukturalnog aspekta, perikopa („*Exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. Izidući Jezuš iz kotarov Tirusa, došel je po Sidonu k morju Galilaenakomu vu sredinu kotarov Dekapolisa*“²²) logički je povezana s

²⁰ Muliha, Ivan: *Prodeštva* II, str. 267-301.

²¹ „Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino, quia detrahebant sacrificio Domini“ odnosno ¹⁷ *Grieh je mladića bio vrlo velik pred Jahvom, jer su ljudi prezirali žrtvu koja se prinosila Jahvi.* – I. Sam. c. 2. v. 17.

²² *Na povratku iz tirkoskog kraja dođe preko Sidona ka galilejskom moru, usred područja Dekapolisa.* - Mar. 7, 31.

temom propovijedi, jer proizlazi iz njena tumačenja (*ne sablažnjavati*) a kratkim obrisom teme propovijedi koja će biti obrađivana u onom *narratio*, publika je uvedena u glavni dio propovijedi, a što je i smisao *exordiuma*.

Glavni dio počinje onim *narratio* (πρόθεσις) u prvom odjelu *strani perve* pojašnjavanjem teme *prodeštva*: što je *zla pelda*? Odgovara se odredbom sv. Tome Akvinskog, da je *zla pelda*: „reč ali delo menje dobro, koje daje drugomu priliku duhovnoga porušenja“, zatim navodi primjere iz Sv. pisma: grijeh Elijevih sinova²³ i grijeh kralja Davida²⁴ te primjere iz svakodnevnog života (grijeh *cifranja* žena i muškaraca), a potom se zaključuje da „*spačлива reč ali spačливо delo je takov čemer, da kuliko je vu spačlivcu išče priliku, svojum zlum peldum vumoriti dušu bližnega, i z vragom posluje, da nju spravi vu jamu pekla*“. Na koncu se *spačlivce* uspoređuje s luciferskim pticolovcima koji „*zasede čineči kakti pticolovci i zanke postavljajući, da love, ne ptice, nego ljudi i duše njihove*“. U navedenom *narratio* jedva se može govoriti o ikakvom *ornatusu*, a ponajmanje o onom figurativnom i slikovitom: usporedba *spačlivaca* s pticolovcima, naime, vrhunac je Mulihowe književnoumjetničke kreativnosti. *Narratio* je u propovijedi ispunio tri naglavnije svoje retoričke zadaće (*virtutes narrationis*): *narratio brevis* (kratkoća), *narratio verisimilis* (vjerodostojnost) i *narratio aperta/dilucida/lucida* (jasnoća). Muliha je kratko naveo vjerodostojnu misao autoriteta (sv. Toma) a potom to potkrijepio navodom biblijskih i životnih *exempla* (*peldama*) i tako na, istina ne osobito slikovit način, dodatno pojasnio pojam *zle pelde*. Time je, nakon *exordiuma*, pripremljen treći dio tj. *argumentatio*.

Argumentatio (πίστις) kao središnji i odlučni dio govora pripremljen *exordiumom* i *narratio*, počinje u Mulihowoj propovijedi onim *probatio* (κατασκευή), čiju jezgru čine dokazi (*probationes*). U prilog temeljnoj tezi („*Lucifer homicida fuit ab initio*²⁵, *bil je ljudomorec od pervoga početka greha svojega*“) Muliha, po klasičnoj retoričkoj podjeli, navodi prvo *inartificiale probationum* a koji se dokazi izvode igrom pitanja i odgovora (*o/pitajte - ter vam odgovoriti hoće*) tj. gomilanjem ili nizanjem:

„*Ovo ako meni ne verujete,*

²³ I. Sam. c. 2. v. 12-18.

²⁴ II. Sam. c. 11.

²⁵ „*Vos ex patre Diabolo estis et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio et in veritate non stabat, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater eius*“ odnosno „*Vama je otac đavao i hoće vam se vršiti prohtjeve oca svoga. On bijaše čovjekoubojica od početka i ne stajaše u istini jer nema istine u njemu: kad govori laž, od svojega govori jer je lažac i otac laži*“ – Iv. c. 8 v. 44.

- opitajte oružnika Kralja Šaula, zakaj irruit super gladium suum et mortuus est²⁶? Zakaj hitil i prebol se je na meč svoj?

Ter vam odgovoriti hoće, da zato, kajti ovo činiti videl je Šaula Gospona i kralja svojega na gore Gelboe.

- Pitajte kralja Davida, zakaj Izraelci servierunt sculptilibus? Bolvanom se klanjali jesu? Zakaj immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis? Alduvali jesu sine i kčere svoje vragom?

Ter vam odgovoriti hoće, da zato kajti commixti sunt inter gentes et didicerunt opera eorum ... factum est illis in scandalum²⁷, mešali se i pajdašili jesu z poganiskemi Egiptonskemi narodi, ter navučili se jesu bolvanstva nihovoga i ž nim tak spačili, da prelevali i alduvali jesu kerv sinov i kčernih svojeh bolvanom Kanaejskim²⁸.

- Pitajte sv. Januša Evangelistu, zakaj dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem²⁹, sadašneg vremena kerščeniki bolje ljube i već preštímavaju vsake krivoverske bludnosti tmicu, nego sv. Evangelijuma svetlost?

Ter vam reči hoće commixti sunt inter gentes, kajti primešali se jesu Makijavelcem, Wolterijancem, Russojancem i ostalim onim Bogo-Nevercem, koji vsaku beštinsku nasladnost i odurnost, kakti nebesku svetlost preštímavaju“.

- Pitajte drobnu decu zakaj tak ne rada Boga mole, pijančajuju i za tak malo pobožnost i duhovne stvari derže?

Ter vam odgovoriti hočuju: kajti tak živeti stareše naše vidimo.

- Pitajte podložnike i priproste ladanske ljudi, koj je zrok, da tak odurno proklinaju, krivo bogmaju, prisegaju i suproti Bogu i svetcom blazne?

Ter vam odgovoriti hočuju: kajti tak Boga moliti naše poglavare čujemo.

²⁶ „Kad je štitonoša vidio da je Šaul umro, baci se i on na svoj mač i umrije s njim“ – Ljet. I. 10, 5.

²⁷ „³⁵ S poganima miješahu se, naučiše djela njina. ³⁶ Štovahu likove njihove, koji im postase zamka. ³⁷ Žrtvovahu sinove svoje i svoje kčeri zlodusima.“ Ps. 106 odnosno „³⁵ Et commixti sunt inter gentes et didicerunt opera eorum. ³⁶ Et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. ³⁷ Et immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis“ – Ps. Alleluia 106 (105), 35, 36, 37.

²⁸ „³⁸ Prolijevahu krv nevinu, krv sinova i kčeri svojih, koje žrtvovahu likovima kanaanskim. Zemlja bješe krvlju okaljana“ – Ps. 106, 38 odnosno „³⁸ Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Et infecta est terra in sanguinibus“ – Ps. 106 (105), 38.

²⁹ „¹⁹ A ovo je taj sud: Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost, jer djela im bijahu zla“ – Iv. 3, 19 odnosno „¹⁹ Hoc est autem iudicium: Lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera“ – Joan. 3, 19.

– Pitajte sadašne navlastito ženske glave, koj je zrok tulikoga lic malanja, lasih rujanja, oprave preminanja i golih persih prodavanja, da sveti za ženske cifre vre zadosta blaga ne zmore?

Ter vam odgovoriti hočeju: došla je neka Francuzica, koja z malanemi licmi, z golemi persi i z ostalum spačlivum nošnum svojim vsega varoša, dapače celoga Orsaga tak je zatepla, da ni skoro purgarske žene, dapače ni priproste, koja ove pre-koredne, spačlive nošne prijela se ne bi, ne misleća da poleg navuka sv. Ciprijana, nijedne skoro žene ni preštimateši i cifrateši kinč tela, kak one koja sramežljivost i poštenje svoje za malo derži“.

Iz teze se izvodi i zaključak, jer kao i Lucifer tako i „vsaki spačliv človek homi-cida est ab initio, je ljudomorec, dapače dušomorec od početka spačlivoga življenja svojega. Ar kakti god Lucifer spačkum svojim, vumoril i vu pekel je odvelel tretju stran angelov, ovak spačlivec z peldum grešnoga i razvuzdanoga življenja svojega vumarja i vleče na smert vekivečnu dušu bližnega svojega“. Muliš se poziva i na pretke, jer „od one kerščanske čednosti i pobožnosti i od one neoskrunjene svete rimsko-katoličanske vere, koju nam stari Horvati naši, verni Bogu, i zato verni kralju, tuliko puti z kervjum podpisanu vu pismu zajedne volje svoje jesu ostavili, odvelela nas je zla pelda, razgovor i navuk onih lažljivih prorokov, nekerščenikov, koji pri maši retko, pri prodeštvu, ali pri spovedi nigdar se ne vide. Koji vse, kaj je cirkveno, duhovno ali Božje osmehavaju i za nikaj ne derže. Koji universas domos subvertunt docentes, quae non oportet, turpis lucri gratia³⁰, koji cele varoše i občine vu veri burkaju, vučeći ona, koja pravoj veri Kristuša suprotivna jesu, da merskoga dobička dobiti, kratke telovne nasladnosti i razvuzdanoga življenja vžiti si mogu“.

A da je zla pelda veliko zlo dokazuje se ponovo figurom gomilanja (*cumulationio*):

„I zato kriči Kristuš Odkupitelj: Vae mundo, vae mundo ab scandalis!³¹, jaj svet-u, jaj svetu od spačkih,

– ne veli: jaj tebi Palestina, jaj tebi Zagreb, ali jaj tebi Horvacki Orsag,
– nego veli: Vae mundo! Jaj vsemu širokomu svetu od spačkih,
– ar spačka ne škodi samo jednomu človeku, varošu ali orsagu, nego vse nardo-de i vsega širokoga sveta čemeri meša i na nikaj ne spravlja. Vae mundo a scandalis! Jaj svetu od spačkih!

– Ne veli jaj svetu od vojske, jaj svetu od kervolokov i pregoniteljev!

– Nego veli: Vae mundo a scandalis! Jaj svetu od spačkih!

³⁰ S. Ciprijan *De habitu virgo*.

³¹ „Njima treba začepiti usta jer cijele domove prevraćaju naučavajući što ne bi smjeli, i to poradi prljava dobitka“ – Tit. 1, 11 odnosno „quibus oportet silentium imponere, quia universas domos subvertunt docentes, quae non oportet, turpis lucri gratia“ – Tit. 1,11.

- *Ar* već škodi svetu spačenje razvuzdanih kerščenikov nego nijedna kervolokov kervoločnost³². Kervoloki preganaju samo nekoje ljudi, spačlivci pako vmarjaju cela kraljestva. Kervoloki vmarjaju samo vmerteljna tela, spačlivci pako vmarjaju i Bogu otimaju nevmerteljne duše, ter to i po smerti svoje“.

Nakon *inartificiale probationum* za tezu da je zla pelda veliko zlo slijede i *artificiale probationum* tj *exemplum* ili pelda o kralju Jeroboamu:

„Ovo svedoči i još dan danešen spoznaje, bolvano-molec kralj Jeroboam, koj akoprem vre zdavna dokončal je grešno i spačljivo življenje svoje, ništar manje vsih kraljev, koji za nim živeli i bolvanom klanjali se jesu, grehe Gdin Bog njemu pripisuje govoreći: non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt³³. Nisu odstupili od grehov hiže Jeroboama, koj spačil i na bolvanstvo napeljal je Izrael tak, da i po smerti njegovoj nasledovali jesu zlu peldu bolvanstva njegovoga“.

te nabranjanje drugih primjera, kao što su:

„turski Mahometh, Hus, Wiklesus, Martin Luther, Kalvin Januš“, ali i „drugi krivoverskeh bludnosti sejači, knjig pisci i tergovci, koji akoprem vre zdavna pomerli i zasluženu od pravice Božanske plaču jesu prijeli, ništar manje zlum peldum navuka svojega bludnoga, još dan današni, tuliko ljudih čine grešiti, vu veri bluditi i od vere zveličo-nošne katoličanske odstupljavati“.

Sa strukturalnog aspekta Mulihovala je *pelda* a t i p i č n i *exemplum*, jer ne odgovara Quintilijanovoj odredbi: „*res gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id quod intenderis commemoratio*“³⁴ tj. sadrži vanjski izvor sadržaja (Biblija), utilitarnu funkciju (pouka, koncizno izražena u biblijskoj sentenciji), ali ne i literarnu formu (*commemoratio*, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik“), a posebice – uostalom kao i druge pelde u *Prodeštivima* – odudara od tipičnih baroknih *exempla*. Naime, upravo je književna kvaliteta barokne propovijedi odnosno njen barokni stil proizlazio iz obilja i koloritne raskoši njenih *exempla*: „*Antička mitologija, biblijska tradicija, povijesni događaji svih vremena i zemalja, usmene predaje, bajke, priče i parabole, izvješća o čudima, pučke pjesme i izreke svih*

³² „Vae mundo ab scandalis! Necessae est enim ut veniant scandala; verumtamen vae homini, per quem scandalum venit!“ odnosno „*Jao svijetu od sablazni! Neizbježno dolaze sablazni, ali jao čovjeku po kom dolazi sablazan*“ - Mat. c. 18 v. 7.

³³ S. Aug. *in verba illae*.

³⁴ „*Ali nisu odstupali od grijeha kojim Jeroboam bijaše zaveo Izraela: ustrajali su u njemu, pa i ašere ostadoše u Samariji*“ – II. Kralj. 13, 6 odnosno „*Verumtamen non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt. Siquidem et palus permansit in Samaria*“ – II. Reg. 13, 6.

vrsta, lažne i budalaste pripovijesti nalaze svoju primjenu u propovijedi³⁵ odnosno „Pučka propovijed baroka bila je ... neobični ,miš-maš' heterogenih elemenata, u kojem su domišljata grafologija, učena alegorija, drastično-mrani prikazi i jezovite priče o paklu stajale usporedno s veselim opisima, tješiteljskim pričama o čudesima, bezbrižnim jednostavnim šalama i neumjesnim igrama riječi“.³⁶ Prodeštva patra Muliha, nasuprot tome, reduciraju ovo obilje i koloritnu raskoš na primjere iz Sv. pisma ili rijetke pelde iz zbirki primjera, koji s retoričkog aspekta odgovaraju onom *applicatio* (prisposoba), no s književnoumjetničkog aspekta su – zbog svoje redukcije na goli sadržaj – nezanimljive!

Teza se nadalje produbljuje postavkom da grešnik griješi tako dugo dok god tko slijedi njegov primjer: „greši tak dugo, doklam god se nahađaju ljudi, koji njegovu zlu peldu nasleđuju. Tak svedoči Duh sv. po cirkvenomu govoreći: et quasi non est mortuus: similem enim reliquit post se , vumerl je spačliv otec, vumerl je spačliv gospodar, vumerl je spačliv poglavar, ali vumerl je kak da bi ne vumrl, ar ostavil je za sobum tak sebi spodobne spačlivce, da i po smerti vu nih živi. Živi spačliv otec vu spačlivomu sinu. Živi spačliv gospodar vu spačlivomu družinčetu. Živi spačliv poglavar vu spačlivomu podložniku svojemu. Živi spačliv krivoverec vu vsih spačlivih naslednikih spačlivoga navuka i življenja svojega i kajti doklam god nahajali se budu ljudi, koji njegovu zlu peldu budu nasleđovali, anda takajše grehi njegovi tak dugo ne prestanu, tak dugo ne zateru, tak dugo se ne oprost“.

Pa ako se grešnik i pokaje, to nije dovoljno za oprost:

„akoprem spoveda spačlivec grehe svoje i za nje se žaluje. Akoprem obeča da već spačljivo živeti neće, ništar manje ovo njemu ni dosta za oprasčanje grehov, pokehdob kriči Gdin Bog: kajti peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum³⁷, na greh napeljal jesi ljuctvo moje, ter i po smerti me serdiš i bantuješ vu njihovih grehah, zato ecce ego ... faciam domum tuam sicut domum Ieroboam³⁸, nut ja vučinil budem hiži i duši tvojoj, kaj včinil jesem hiži i duši spačlivoga kralja Jeroboama“.

Potom slijedi usporedba (*comparatio*) spačlivca sa zgrablivcem (tatom, razbojnikom):

„... kaktigod tatom razbojnikom i tuđega blaga zgrablivcom, tak dugo se greh ne oprosti, doklam tuđe blago se ne poverne i kvari ne naplate, ovak jednakim načinom ne oprosti se greh spačlivcom doklam god Bogu i dušam vsega vučinenoga kvara ne

³⁵ Quint. 5, II, 6.

³⁶ Wolf, Herbert: *Predigterzählgut*, DU 14, H. 2, 1962 S. 97.

³⁷ Moser-Rath, Elfriede: *Predigtmärlein der Barockzeit*, Berlin 1964, Vorrede.

³⁸ „Pa i umre li otac, kao da i nije umro, jer ostavlja sina sebi slična“ – Sir. c. 30 v. 4 „Mortuus est pater eius et quasi non est mortuus:similem enim reliquit sibi post se“ – Eccl. c. 30 v. 4.

nadomeste, ar da spačlivci jesu razbojniki i tati božji, ovo zadosta odperto pokazal je Kristuš, kada je rekel: „koj spači jednoga iz med ovih malih, koji vu me veruju, bolje je njemu da mu se obesi melinski kamen na vrat, ter da se vtopi vu glubini morskoj“³⁹.

Jer, kradljivci su oni koji „ne kradu kojne, vole ali koje drugo vremenito blago, nego kradu nepreceneno blago duše i robe tak nemilostivno Jezusa Odkupitelja“.

Ali, postavlja pater Ivan retoričko pitanje: „čim cenu muke, smerti i presvete kervi njegove, njemu naplatimo? ... je li morebiti zlatom, srebrom, z dragim kame-njem, ali z kraljevskemi i z cesarskemi kinči?

Na ovo pitanje odgovara Muliš riječima sv. Ambroza: „exiguus, exiguus est totus mundus pro unius animae pretio“⁴⁰, govori sv. Ambroz, mal je, mal je, ves svet za isplatiti jednu dušu Gdinu Bogu“.

R e f u t a t i o (ἀνασκευή) počinje opomenom svima koji bi spačlivce slijedi-li, jer će ih stići kaštiga (kazna), kao što su kažnjeni bili:

1) kralj David za „greh nečistoće i ljudomorstva ... smrtjum sina i z vnogemi drugemi kaštigami je kaštigan“;

2) kralj Nabukodonozor, koji zbog grijeha idolopoklonstva „ex hominibus abjectus est, izmed ljudi je izhičen, ter sedem let kakti vol travu, i seno po gorah i šumah jesti je moral“;

3) Moabitanci, koji su svoje kćeri nudili Izraelcima za blud i zato su „po za-povedi božjoj, vse muške glave jesu pomorjene“;

4) sinovi Elije redovnika, koji su za svoj grijeh zle pelde što „stegavali jesu lju-di od aldovov božjih“ bili kažnjeni tako da je „hižu njegovu (Elijinovu, op. F.P.) Gdin Bog tak je rasipal i roda kaštigival, da od onoga vremena nit je bil koj redovnik, nit je preživel trideset i trejto leto, poleg onih Davida kralja rečih dolosi non, dimidiabunt sies suos“⁴¹, vkanlivci i spačlivci ne budu preživeli polovicu dnevvov svojih“.

– Nakon toga slijedi za *refutatio* tipično *amplificatio*, pri čemu Muliš para-frazira Jeremijin stih „Ite ... in Silo“⁴²:

³⁹ „Iz praha sam te podigao i postavio knezom nad mojim narodom Izraelom, ali si ti kre-nuo Jeroboamovim putem i navodiš narod moj Izrael na grijehe te me razjaruješ njihovim grijesima“ – I. Kralj. 16, 2 odnosno „Pro eo quod exaltavi te de pulvere et posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam et peccare fecisti popu-lum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum“ – I Reg 16, 2.

⁴⁰ „ecce ego demetam posteriora Baasa et posteriora domus eius et faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filii Nabat“ – I Reg 16, 3.

⁴¹ „Onomu, naprotiv, tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih što vjeruju u mene bilo bi bolje da mu se o vrat objesi mlinski kamen pa da potone u dubinu morsku.“ – Mat. 18, 6.

⁴² S. Ambr. *De bona morte* c. 5.

– „Ter hoćete najti Heliovoga odvetka prosečega buccelam panis zalogajca kruha“ a

← „koi malo pervo iz krivičnoga blaga oholo živeli jesu“.

Dapače, ite ... et vidite:

– „po vnogih mestah i varoših vnoge prosjake kruha proseče“ a

← „koih stareši vu zlatu i srebru, vu tancu i veselju ... življenje sprovajali jesu“.

Ili, još uvjerljivije „hote i pogledajte ne samo po tuđih nego i po našem orsagu“:

– „ter najti hoćete vnoge stare zidine i zapušćane grade“

a „koje ako opitate zroka zapušćenja nihovoga, odgovoriti vam hoćeu“

← „propter malitiam populi mei, zaradi zlobe i zle pelde onih negdašnjih stanovnikov i ladavcev“.

Refutatio, dakle, kao i *probatio* iznosi dokaze (*probationes*), doduše u složenoj formi, tako da prvo navedeni *inartificiale probationum* se ne izvode, kao kod *probatio* igrom pitanja i odgovora, nego kao antitetički *amplificatio*, koje gomilanje završava tzv. konkluzijskom shemom. I zato pater Ivan u konkluzijskoj shemi navedenog *amplificatio* kaže:

„Ah, k.k. moji! Nut Duh sv. nuter vu vuha, po Habakuku proroku nam kriči: Vae illi, qui potum dat amico suo turbidum, Jaj onomu, koj daje mutnoga napitka prijatelju svojemu!“⁴³ jer „ako kerv Abelova više neprestance proti nebu, da se fanti“⁴⁴ Gdin Bog zverhu Kaina vmoritelja svojega“ i „kerv svetih mučenikov ... više vendar ... Gospone ... fanti se zverhu kervi svecov tvojeh, koja je prelejana“ kako onda „vikale i fantenje Božansko zvale ne budu duše proklete zverhu spačlivca onoga, koj je zrok duhovnoga porušenja i vekivečnoga skvarenja nihovoga?“ i tada će se pokazati istinske riječi one riječi Božje, da „qui ruina laetatur alterius, non erit impunitus“⁴⁵, kaj tuđemu porušenju i prokletstvu se veseli i za nje skerbi, kaštigi vtekel ne bude“.

Potom slijedi *artificiale probationum* tj *exemplum* ili pelda crkveno-biblijskih autoriteta o „pervomu ocu Adamu i ... Luciferu“.

Epilogus / peroratio (ἐπίλογος) sastavljen je od dvije bitne funkci-

⁴³ „²⁴ A njih ti, o Bože, strmoglavi u jamu grobnu! Krvoloci i varalice ni polovicu dana neće doživjeti! A ja se u tebe uzdam!“ odnosno „²⁴ Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos; ego autem sperabo in te, Domine“ – Ps. 54. v. 24.

⁴⁴ „¹² Pođite, dakle, na moje mjesto koje je u Šilu, gdje nekoć nastanih ime svoje, i pogledajte što od njega učinih zbog opačina naroda svoga izraelskoga“ odnosno „¹² Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio, et videte, quae fecerim ei propter malitiam populi mei Israel“. – Jerem. c. 7. v. 12.

⁴⁵ „¹⁵ Jao onom tko bližnjeg navodi na piće, ulijeva otrov dok on pije da bi promatrao njegovu nagost!“ odnosno „¹⁵ Vae, qui potum dat amico suo mittens venenum suum et inebrians eum, ut aspiciat nuditatem eius!“ – Habab. c.2. v. 15.

je – *recapitulatio vel enumeratio i affectio*: „*duplex ratio posita aut in rebus aut in affectibus*“⁴⁶ tj. njime se, s jedne strane, ukratko recapitulira izlaganje a s druge, nastoji po posljednji put potaknuti osjećaje slušateljstva. Muliha *recapitulatio* počinje s recapitulacijom „*Ovo govorenje moje, vu kojem pokazal jesem, da zla pelda je peccatum grande nimis coram Dño: je greh zevsema velik pred Gdinom Bogom; ar največ dušam, i kerščanskoj občini škodi*“. Potom slijedi *affectio* sastavljen od nizanja teza: „*Je greh velik, ar najteže se oprasča. Je greh velik, ar najstrašneše se kaštiguje. Je greh velik, ar i vu pecku, vu zloči, i vu kaštigah raste, poleg mertuka, i broja nasledujućih ljudih njega*“ i retoričkog pitanja: „*Ovo znajući gdo iz med nas tak slepoga razuma i vragometnoga sercza bude, koj bi se poufal spačiti neg jednu dušu, ter na porušenje, ne samo občine kerščanske, nego i na porušenje duhovno duše svoje i bližnega svojega, grešno i razuzdano živeti?* Epilog zaključuje kako treba slijediti Kristov primjer „*nasledujmo Odkupitelja našega Kristuša Jezusa*“ i, citirajući Mateja⁴⁷, da bi dokončanje završio kontrastnim gomilanjem

Ako prijatelj tvoj, ali družinče tvoje je ti naspačku, ter daje priliku bližnomu od tebe zlo suditi i govoriti, eure eum: puščaj ga, odpravi ga od tebe, bolje ti je prez takvoga družinčeta vlesti vu življenje vekivečno, nego z nim opasti vu smert vekivečnu.

Ako ona hiža, ono prijateljstvo ali zestajanje, jeti na spačku i daje bližnemu priliku zlo govoriti, abjice abs te: odhiti raztergaj prijateljstvo i zestajanje ono, bolje ti je prez onoga prijateljstva vlesti vu vekivečno veselje, nego z nim plakati vu mukah vekivečnih etc.

s konkluzijskom shemom

Naj vas vsaki vidi grehe plakati pokoru činiti, pobožno Bogu služiti i telo trapiti, koj vas je vidil grešno smejati, pijančuvati, blazniti i nasladljivo telo vgađati, da tak duše spačene z dobrom peldum Gospodinu Bogu povernete, drugač pili bidete, ter na vse veke, Calieem irae Divinae, pehara Božanske Serditosti. Amen.

Epilogus/peroratio tj. završni dio govora, bio je, posebice u baroku (baš kao i uvod) – „prirodni“ i relativno normirani dio propovijedi. Stoga Muliha slijedi glavne teorijske postavke i strukturira epilog svoje propovijedi: 1) zadovoljavajući dvije temeljne funkcije (*recapitulatio vel enumeratio i affectio*) i 2) nastojeći da završni dio bude: *clarus, brevis i distinctus*. Dakako, pri tom valja naglasiti *ornatus* ovog epiloga značajno odudara od sličnih svršetaka baroknih propovijedi.

Glede kompozicije propovijedi Muliha je uobičajena kompozicijska shema *prodeštva*: ZAVJETEK – IZREKA – RAZDELENJE – STRAN PERVA – STRAN DRUGA – (STRAN TRETJA) – DOKONČANJE (GOVORENJA), pri čemu su svaki pojedini dio

⁴⁶ *Fantim se*, = zadovolščinu si činim za krivicu včinjenu; *Fantenje* = osvetenje – Belostenec *Gazofilacij* I, s. 93.

⁴⁷ Prov. c. 17. v. 5.

(*stran*) podijeljen još u točke (1,2,3,4).

Ako ovu kompozicijsku shemu usporedimo s uobičajenom kompozicijskom strukturom srednjovjekovne propovijedi⁴⁸ vidjet ćemo odstupanje samo u prvoj (*invocatio/zaziv*) i posljednjoj točki (završna molitva), dok ostatak uglavnom čini njenu temeljnu strukturu:

- 0) *invocatio* (zaziv) —
- 1) *lectio* (tema propovijedi) → izreka
- 2) *exordium* (uvod), → zavjetek + uvod
- 3) a) *divisio* (podjela teme na točke, zvan i *expositio*) → razdelenje
- b) *tractatio* (izlaganje točaka putem *argumenta autoritates* i *exempla vel narrationes*), → prva – druga – tretja stran
- 4) *admonitio* (opomena vjerničke zajednice) → dokončanje (govorenja)

Iako Muliha tvrdi da njegovo djelo „*ni tatbina nego očinska baščina*“ jer „*kamenje i drevje za hižu vzel sem od drugoga, ali zidanje hiže delo je moje*“⁴⁹, ipak njegova dvosveščana *Prodeštva* nemaju literarnu formu (*commemoratio, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik“*), te na taj način odudaraju od baroknih djela „zlatnog doba“ kajkavske propovjedne književnosti. To odsuće bogate barokne ukrašenosti strukture Muliha opravdava tezom o primarnosti referencijalne/denotativne funkcije jezika nad poetskom i emotivnom/ekspresivnom⁵⁰, uspoređujući Riječ Božju i zlato: „*Zlato, ali vu svilnoj mošni se čuva, ali vu zamazanoj vu kakvoj kerpici derži, tak cenu svoju obderži, da vsaki ga preštima, nigdo, kak lud ga ne zahitava*“ i stoga „*ufam se vendar, da dobrovoljen Čtavec i pravičen istine ljubitelj i preštimatec, ne gledeči na priprostoču moju, nego na vrednost zlata, istinu i reč Božju, na prvo postavljenu odurjaval i odhitil ne bude*“⁵¹.

R e z i m i r a j u ć i rečeno, možemo zaključiti kako je *procédè* Mulihovih *Prodeštva* propovijedi skromna *ornatusa* i isto takvih *exempla*, jer barokni je stil proizlazio iz bogata *ornatusa* baroknih propovijedi tj. raznovrsnih figura poput gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih), alegorije, amblema itd. – s jedne strane te obilja i koloritne raskoši njenih peldi (*exempla*) – s druge strane.

⁴⁸ Quint. 6, I, I.

⁴⁹ „*Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te: bonum tibi est unoculum in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis*“ odnosno „*I ako te oko sablažnjava, izvadi ga i baci od sebe. Bolje ti je jedno oko u život ući nego s oba oka biti bačen u pakao ognjeni*“: – Matej 18, 9.

⁵⁰ Monika Hansen: *Der Aufbau der mittelalterlichen Predigt unter besonderer Berücksichtigung der Mystiker Eckhard und Tauler* Diss. Hamburg 1972, S. 30.

⁵¹ Muliha, Ivan: *Prodeštva I, Predgovor*, str. VII.

Odsuće barokne raskoši *pelde* iz raščlambe karakteristično je za sve *pelde* (primjer, *exempla*) u Mulihovim *Prodeštvima*, pa tako i za onu sv. Vinka Fererskog o smrti bludnice u crkvi a koju Ivan Muliš donosi kao *applicatio* u propovijedi.

Ovo posvedočiti bi nam mogla iz neba ona ženska glava od koje poveda sv. Vincenc Ferreri, da poklam kamo dobru stranu življenja vu takvoj odurnosti i nečistoče bi sprevodila, da skoro ni bilo odurnosti koju ne bi bila učinila, ni bilo človeka koga ne bi bila spačila. Pripeti se da vlezne jeden put vu jednu cirkvu gde pravo od velikoče i odurnosti smertnoga greha zažgano nekoj redovnik je prodekuval. Ovo čujuča žena vu jednomu hipu na zemlju mertva opade. Vsi se na to začude i počnu pomiluvati da ni imala vremena kočemer po svetoj spovedi z Bogom svojem se pomiriti. Pobožen redovnik, kuliko je mogel, opomenul je svoje poslušatelje da bi se za pokojne dušu Gdinu Bogu molili. I nuto vu jednom oka megnenju cirkva se napuni z nekojum svetlostjum i začuje se glas angela govorečega: *Non oretis Deum pro illa, sed oretis eam, ut oret pro vobis. Ne molite za nju Boga, nego prosete da ona moli za vas, ar ona lica Božjega vre uživa, kajti žalost nejina da je i kada Gdina Boga zban-tuvala, tulika je bila, da serdce vu noj na dvoje je pučilo. Ovo je zrečeno i svetlosti je nestalo.*⁵²

Pelda (primjer) Vinka Fererskog (*Et iuxta istā materiā dicā vos unū miraculū. In quadam civitate erat quadam mulier peccatrix, qua fecit multos homines peccare et occidere...*⁵³) je ispričana bez znatnih jezičnih intervencija: umjesto žena – ženska glava, umjesto grešna – odurnosti i nečistoče sprevodila, umjesto mnoge ljude dovela do grijeha i smrti – skoro ni bilo odurnosti koju ne bi bila učinila, ni bilo človeka koga ne bi bila spačila, umjesto dirnula ju je propovijed – zažgano je prodekuval, umjesto počela plakati i osjećati strašne bolove te se sruši na zemlju i ostane mrtva – vu jednomu hipu na zemlju mertva opade, umjesto u raj u – lica Božjega vre uživa itd. Iz svega rečenogla proizlazi kako je *pelda* zapravo doslovno prepričana, a da pri tom nije bitno izmijenjena na planu izraza.

Isto tako, Mulišova *pelda* sv. Sebastiana o Kromatiusu (*peldu toga ostavil nam je sv. Sebastian i Kromatius*).

Nut Koromatius još poganin budući, vu teškemu betegu postavljen, prosil je Sebastiana da bi molil za njega i od Boga zdravje mu sprosila. Obeča Sebastian i reče da mu hoče zdravje od Boga sprostiti, ako vse one bolvanske kipe pervo odhiti i potere, kojim mesto Boga je se klanjal. Obeča Kromatius, potere i odhiti kipe bolvanske, ali kajti jednoga sebi najdrakšega je zaderžal. Zato sv. Sebastian, kada z molitvum nikaj Kromatiu pomoči ne bi mogel, opita ga Nima li još kojega bolvana? Kromatius istin-

⁵² Jakobson, Roman: *Linguistic and poetics* u: T. A. Sebek ed., *Style in Language* (Cambridge, Mass. 1960), 350-377 (srp. prij.) *Lingvistika i poetika* Beograd, 1966.

⁵³ Muliš, Ivan: *Prodeštva II, Predgovor*, str. III -IV.

sko reče da ima, ali samo jednoga. I nuto kada bi i ovoga poterl i odhitil, Kromatius taki zdrav iz betega je vstal.⁵⁴

I ova je *pelda*⁵⁵ prepričana tako kao što je prepričava primjerice Krönesov *Homiletski Real-leksikon* („*Würden wir unsere Todsünden auch mit blutige Thränen bereuen, aber nur eine einzige ausnehmen, so wäre unsere Reue von Gott unnütz und es würde uns begegnen, was einem frommen Heiden, Namens Kromatius, der Präfekt zu Rom war, in einer gefährlichen Krankheit begegnet ist...*“⁵⁶): „*Ako bismo se i krvavim suzama pokajali za svoje smrtne grijehe, a samo jedan jedini prešutjeli, bilo bi naše pokajanje beskorisno Bogu i dogodilo bi nam se ono što se dogodilo i pobožnom poganu imenom Kromatius, rimskom prefektu, kad je obolio od opasne bolesti. Budući da je Kromatius čuo o čudesima što ih sveti Sebastijan čini svojom molitvom, zatražio je od sveca, da zamoli svog Boga da mu povrati zdravlje. Sebastijan mu to obeća, ali pod uvjetom da bolesni Kromatius prvo razbije sve svoje poganske idole, koji su mu srcu prirasli. Uvjet je prihvaćen i poganin počinje razbijati idole u komade, jedan za drugim. No svetac se uzalud molio da se Bog smiluje bolesnom i povrati mu prijašnje zdravlje, iako je prije svojom molitvom ozdravio toliko bolesnika. Ubrzo je pronađen uzrok: bolesni je Kromatius naime poštedio jednog idola kojeg je bio volio više od ostalih. Kad se malo nakon toga savladao i tom idolu razbio ruku i nogu, u trenu je bio ponovo svjež i zdrav*“.

Navedene *pelde* zorno svjedoče kako se *exempla* u *tractatio*, za razliku od baroknih propovijedi, izvodi pretežito iz djela biblijskih i svetih otaca – baš kao i Vramec koji u predgovoru svoje *Postille* to i izrijekom navodi: „*iz različitih starih knjiga svetih otaca (ex diversis antiquis sanctorum patrum libris)*“⁵⁷.

Međutim, ni rijetke *pelde* iz srednjovjekovnih zbirki primjera, kao npr. ona iz Suriusove zbirke, ne razlikuju se od prethodnih.

Spoznal je ovo on človek, koj (kak poveda mudri Surius⁵⁸) bil je sv. Medardu vkral vola imajučega na vratu zvonca privezanoga, koji tak neprestance je zvonil, da akoprem tat ga je z slamum zaterdil, iz vrata volu vzel i vu ladicu zaperl, zajednič i vu zemlju zakopal: ništarmanje zvonec nit vu ladicu, nit vu zemlji pervo ni prestal zvoniti, doklam ne bi tat vola zvoncom skupa vlastitomu gospodaru sv. Medardu povernul.

I ova je *pelda* prepričana, a ne ispričana, i sva možebitna stilska markiranost navoda proizlazi jedino iz specifične sintakse i leksika kajkavskog književnog jezi-

⁵⁴ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, s. 38-39.

⁵⁵ *Feria sexta post dominica quadragesime* – Vincentius Ferrerius: *Sermones Pars hyemalis de tempore...* Argentoratium 1503.

⁵⁶ Muliha, Ivan: *Prodeštva* I, s. 53.

⁵⁷ *Berius in vita*.

⁵⁸ *Surius* 1. Jun.

ka, a ne iz neke možebitne kićenosti baroknog stila.

Glede pak utjecaja valja reći slijedeće: budući da su se hrvatski redovnici najčešće školovali u novicijatima Srednje Europe⁵⁹, logično je da su na njih utjecali glasoviti njemačko-austrijski propovjednici kao primjerice isusovac Jeremias Drexel, augustinac Abraham a Santa Clara ili kapucin Prokop von Templin. Tako, primjerice, diljem Europe čitani Drexel svojim baroknim traktatima utječe na pripadnika svog reda u Hrvatskoj – Jurja Habelića, koji po uzoru na nj piše slične traktate odnosno kao propovjedni teoretik na kapucina Štefana Zagrepca, koji po uzoru na propovjednički nauk patra Jeremiasa strukturira svoje propovijedi. Međutim, književni talent jednog i drugog našeg redovnika razlogom su da oni svoj uzor ne nasljeđuju doslovno (sukladno Drexelovoj tezi da „*propovjednik ne treba u propovijedanju nikoga nasljedovati ... propovjednik nasljeđuje samog sebe ... ono što je primjereno njegovoj naravi.*“⁶⁰), nego više na općem, strukturalnom planu. Ivan Muliha se također školovao u novicijatu Trenčin (Slovačka) i bio upoznat s navedenim djelima srednjoeuropske barokne propovjedne književnosti, baš kao i onima domaće subraće, međutim njegovo djelo ne svjedoči puno o tome. Koji su razlozi vrlo skromne baroknosti njegovih *Prodeštva*? Zacijelo ih ima više ali dva su od njih (a koji na neki način eskulpiraju Muliha) jamačno najbitnija: 1) ukinuće isusovačkog reda (1773.), kao glavnog nositelja crkvenog baroka te 2) neizvjestan status samog Muliha kao bivšeg isusovca.

Naime, najprije je Portugal godine 1759. istjerao sve isusovce – kako iz matične zemlje, tako i iz svih svojih kolonija a onda su Francuska, Španjolska, Napulj i Parma između 1761. i 1768. slijedile portugalski primjer. Pod pritiskom ovih katoličkih sila (prije svih Burbona i jansenista) naposljetku je popustila i Sveta Stolica: 1773. potpisao je papa Klement XIV. breve⁶¹ „*Dominus ac Redemptor*“ (*Gospodin i Otkupitelj*) u kojem je obznanjeno da Družba Isusova „*ne donosi više plodove i ne doprinosi više onome zbog čega je utemeljena ...*“. Red je ukinut i oko 800 rezidencija, 700 kolegija i 300 američkih, azijskih i afričkih misija je zatvoreno a oko 22 500 članova Reda sekularizirano⁶². Među oko dvadesetdvije i pol tisuće

⁵⁹ Usp. Predragović, *Hrvatski* s. 140: „*Hrvati rodom iz krajeva pod Habsburzima provodili bi propisane dvije godine novaštva u jednom od dva novicijata (Domus probationis) 'austrijske provincije': u Beču 'kod sv. Ane' (Kärtnerstrasse) ili u Trenčinu u Slovačkoj, otkada je tu 18. listopada 1655. otvoren novicijat*“.

⁶⁰ „*der Prediger soll keinem in dem Predigen nachfolgen ... ein Prediger folg ihm selbst nach, das ist ... was seiner Natur gemäß ist*“ – Drexelii, Hieremiae R. P. è Societate Jesu *Opera Omnia* [dalje OO(G)] In Vier Theil abgetheilt, Würzburg. In Verlegung Johan Gottfried Schönwetter's Seel. Erben / Drucks Christoph Büchlers. Im Jahr M.DC.LXII. III. S. 794, II, 1076-1077

⁶¹ *Breve* (lat. *rescriptum breve* = kratko pismo) – papinsko pismo kojim se služi u manje važnim stvarima, jednostavnije i kraće nego bula.

⁶² Dakako, već 1814. godine, papa Pio VII. ponovno uspostavlja *Societas Iesu*.

sekulariziranih pripadnika reda bio je i Ivan Muliha, koji prelazi u svjetovni kler i postaje „zagrebačke biskupije misnik i misionar apostolski“. Kako, međutim, na naslovnici njegovih *Prodeštava* čitamo, on je „Szlavne Zagrebechke Biskupie Masnik i z a s z a d a ⁶³ (spac. F. P.) *Missionar Apostolski*“⁶⁴. Dakle, taj privremeni status apostolskog misionara i stanovita nepoćudnost bivših pripadnika ukinutog reda uzrokom su straha od uporabe baroknog *ornatusa* (toliko tipičnog za barokni isusovački literarni izričaj) kao nepodobnog kako svjetovnim, tako i crkvenim vlastima. Zbog toga i na kraju svojih *Prodeštava II* još jednom naglašava svoju podložnost: „*Podložjenje pisca. Ako suproti volje i nakanenju mojemu, kaj suprotnoga svetoj Rimsko-Katoličanskoj veri ali sv. Cirkve naredbam, vu ovih Prodeštvih bi se našlo, ja pervo i zajdno slovo, sudu i popralen Chloe Reallyju svete Matere cirkve ponizno podlažem, da vu vsemu se hvali Gdin Bog, koj vsega dobra je početek i konec*“⁶⁵.

Tako se *Prodeštva* Ivana Muliha zatvorio krug i postbarokna kajkavska propovijed se vratila svom ishodištu – predbaroknoj propovijedi (Antun Vramec) te umjesto usmjerenosti na poruku kao takvu (poetska funkcija jezika) pozornost se poklanja referencijalnoj (denotativnoj) funkciji jezika. Augustinovski primat onoga *movere* nad onim *docere* i *flectere* preokreće se u korist onoga *docere* i Muliha *Prodeštva* iznova samo p o u č a v a j u (d o c e r e) ne nastojeći potresti, ganuti (*flectere*) ili potaknuti (*movere*), a kamoli zabaviti (*delectere*) duše vjernika.

IVAN MULIH'S PRODEŠTVA - SERMONS OF MODEST ORNATUS

SUMMARY

By Franjo Pajur, Zagreb/Eisenstadt (Austrija)

The prodeštva (sermons) by father Ivan Muliha were published at the end of the 18th century in two volumes. He was a Croat from Črnomelj, a Jesuit monk who continued to act as such even after the order was abolished in the Zagreb Diocese. Ivan Muliha for the most part avoids the most typical baroque forms, the various accumulation of non-contrast forms as well as contrast (antithetical) ones, the allegories. On basis of this fact it may be concluded how the baroque stylistic approaches were only „aestheticism oasis“ in his work, i.e., only „marginal phenomenon“. Similarly, Muliha's descriptions are not typical examples because they do not conform with Quintilian's stipulation: „res gestae aut ut gestae utilis

⁶³ Tj. u vrijeme tiskanja njegovih *Prodeštava* – 1782. i 1784. godine.

⁶⁴ Muliha, Ivan: *Prodeštva kratka i gotova* Zagreb, 1782. – naslovnica.

⁶⁵ Muliha, Ivan: *Prodeštva II*, s. 329.

ad persuadendum id quod intenderis commemoratio“; i.e., they contain the external content source (the Bible), the utilitarian function (teaching, concisely expressed in a biblical sentence), but not the literary form (commemoratio, minimal narrative form or Jolle’s „simple form“), hence there is a stark contrast in respect to the typical baroque exempla. Namely, the literal quality of the baroque sermon, i.e. its baroque style was mostly the result of abundance and colourful profusion of its exempli. However, in father Muliha’s prodeštva this abundance and colourful profusion is (more often) reduced to more retelling of examples from the Scriptures, and (less often) to a collection of examples that conform with the applicatio (parable) from the rhetorical point of view, but are not interesting if focusing on their literary and artistic aspect. The golden era of the Kajkavian baroque sermon literature was initiated in the second half of the 17th century with the works of the Jesuit Juraj Habdelić („Zerczalo Maianzko“, 1662, and „Pervi otca nassega Adama greh“, 1674), reaching its culmination in the first half of the 18th century with „Hrana duhovna“, a comprehensive five-volume work by the Capuchin, Štefan Zagrebec (civil name Matija Marković). Ivan Muliha appears only as a faint echo of those „golden baroque times“, mostly due to the absence of the rich baroque ornatus in his sermons. There are two objective circumstances that exculpate him in a way: the abolishment of the Jesuit order (1773) as the main carrier of ecclesiastical Baroque, and the uncertain personal status of this former Jesuit.

Key words: Ivan Muliha; Baroque sermon literature